

MILLIY QADRIYATLAR VA KIBERMADANIYAT UYG‘UNLIGI: AN‘ANA VA INNOVATSIYA DIALEKTIKASI

Boymirzayev Qobil Karimjonovich

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi (PhD)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23396270>

Annotatsiya. Tezida milliy qadriyatlar va kibermadaniyat o‘rtasidagi munosabat an‘ana va innovatsiya dialektikasi nuqtai nazaridan ijtimoiy-falsafiy tahlil qilinadi. E.Shils va X.-G.Gadamerning an‘ana haqidagi qarashlari, R.Robertsonning globalizatsiya va M.Kastelsning o‘zlik konsepsiyalari asosida milliy qadriyatlarning raqamli muhitdagi xulq-atvor me‘yorlariga aylanish imkoniyatlari asoslanadi. “Qadriyatlar tarjimasi” tushunchasi taklif etilib, uni amalga oshirish mexanizmlari va bu jarayondagi xavflar ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: milliy qadriyatlar, kibermadaniyat, an‘ana, innovatsiya, dialektika, globalizatsiya, milliy o‘zlik, qadriyatlar tarjimasi, yoshlar.

Abstract. The thesis provides a socio-philosophical analysis of the relationship between national values and cyberculture from the perspective of the dialectic of tradition and innovation. Drawing on E. Shils’s and H.-G. Gadamer’s views on tradition, R. Robertson’s concept of globalization, and M. Castells’s concept of identity, the possibilities of transforming national values into norms of behavior in the digital environment are substantiated. The concept of “translation of values” is proposed, and the mechanisms for its implementation and the risks of this process are revealed.

Keywords: national values, cyberculture, tradition, innovation, dialectics, globalization, national identity, translation of values, youth.

Global raqamli makon turli xalqlar madaniyatlarini bir-biriga misli ko‘rilmagan darajada yaqinlashtirdi. Bugungi yoshlar bir vaqtning o‘zida milliy madaniy muhitda va chegarasiz global kibermakonda yashamoqda. Bu holat ikki xil xavfni yuzaga keltiradi: bir tomondan, global ommaviy madaniyat ta‘sirida milliy o‘zlikning yemirilishi, ikkinchi tomondan esa raqamli innovatsiyalarni “yot” deb rad etib, zamon talablaridan orqada qolish. Shu sababli bugungi kunda asosiy savol “an‘ana yoki innovatsiya?” emas, balki “an‘ana va innovatsiyani qanday uyg‘unlashtirish mumkin?” degan savoldir. Yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida, ayni paytda zamonaviy bilimlar egasi qilib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor vazifasi ekani [1] bu masalaning dolzarbligini tasdiqlaydi.

An‘ana va innovatsiya munosabatini tushunishda falsafiy merosning ahamiyati katta. E.Shils an‘anani o‘tmishdan bugunga uzatilayotgan narsa sifatida ta‘riflab, uning jamiyat barqarorligi uchun zarurligini, shu bilan birga, an‘analarning ham doimo o‘zgarib borishini ta‘kidlaydi [5]. X.-G.Gadamer esa an‘anani passiv meros emas, balki har bir avlod tomonidan qaytadan talqin qilinadigan va shu tariqa yashab qoladigan jonli jarayon sifatida tushunadi [4]. Bu qarashlarga ko‘ra, an‘ana va innovatsiya qarama-qarshi qutblar emas: an‘ana yangi sharoitda qayta talqin qilinganda yashaydi, innovatsiya esa an‘anaga tayanganda barqaror ildiz otadi. Milliy falsafiy adabiyotda ham qadriyatlarning uzluksizligi va yangilanishi jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida qaraladi [2; 3].

Globallashtirish sharoitida milliy va global omillar munosabatini R.Robertson “globalizatsiya” tushunchasi orqali ifodalagan: global hodisalar har bir mahalliy madaniyatda o‘ziga xos tarzda qabul qilinadi va qayta shakllanadi [6]. M.Kastels esa tarmoq jamiyatida o‘zlik masalasi alohida ahamiyat kasb etishini, o‘zlik faqat himoyalovchi emas, balki kelajakka yo‘naltirilgan loyiha sifatida ham shakllanishi mumkinligini ko‘rsatadi [7]. Bu g‘oyalar kibermadaniyat uchun muhim xulosaga olib keladi: milliy qadriyatlar kibermakonda faqat “himoya devori” vazifasini emas, balki yoshlarning global raqamli muhitda o‘z o‘rnini topishiga yordam beruvchi faol ma‘naviy resurs vazifasini ham bajarishi mumkin.

Tahlil milliy qadriyatlarning ko‘pchiligi raqamli muhitdagi xulq-atvor me‘yorlariga tabiiy ravishda “tarjima” qilinishi mumkinligini ko‘rsatadi. Andisha — onlayn muloqotda o‘zini tiyish, o‘ylamasdan izoh yozmaslik va haqoratdan saqlanishda namoyon bo‘ladi. Kattalarga hurmat — raqamli muloqotda odob saqlash va turli avlod vakillarining fikrini e‘tiborga olishda ifodalanadi. Or-nomus — o‘z sha‘ni va boshqalar sha‘nini himoya qilish, shaxsiy hayot daxlsizligini hurmat qilishga aylanadi. Mehr-oqibat va hamjihatlik — kiberbullingga uchragan tengdoshni himoya qilish, onlayn xayriya va ko‘ngillilik tashabbuslarida o‘z aksini topadi. Halollik va mehnatsevarlik — o‘zganing ijodini o‘zlashtirmaslik, mualliflik huquqini hurmat qilishni talab etadi. Sharq ma‘rifatchiligiga xos ilmga intilish esa raqamli imkoniyatlardan, eng avvalo, bilim olish va kasbiy kamolot uchun foydalanishga undaydi.

Bu jarayonni “qadriyatlar tarjimasi” deb atash mumkin. Qadriyatlar tarjimasi deganda an‘anaviy milliy qadriyatlarning mazmunini saqlagan holda ularni yangi — raqamli muhit sharoitiga mos xulq-atvor

me'yorlariga aylantirish jarayoni tushuniladi. Bu jarayon o'z-o'zidan kechmaydi: yoshlar ko'pincha “uyda” va “internetda” turli me'yorlarga amal qiladi, chunki ularga an'anaviy qadriyatlarning raqamli hayotdagi ma'nosi tushuntirilmagan. Masalan, ko'chada katta yoshdagi notanish insonga hurmat bilan murojaat qiladigan yosh ijtimoiy tarmoqda xuddi shu insonni tahqirlashi mumkin. Bunday ikki xillik qadriyatlar tarjimasini amalga oshmaganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, an'ana va innovatsiya uyg'unligi yo'lida muayyan xavflar ham mavjud. Birinchisi — qadriyatlarga rasmiy, deklarativ murojaat: milliy qadriyatlar haqida ko'p gapirilib, ularning raqamli hayotdagi amaliy ma'nosi ochib berilmasa, yoshlar ularni zamondan uzilgan shiorlar sifatida qabul qiladi. Ikkinchisi — konservativ taqiqchilik: raqamli texnologiyalarni faqat xavf manbai deb bilish va yoshlarni ulardan uzoqlashtirishga urinish. Uchinchisi — nigilizm: milliy an'analarni “eskirgan” deb rad etib, global trendlarni tanqidsiz ko'chirish. Z.Bauman ta'riflagan “suyuq zamonaviylik” sharoitida barqaror qadriyatlar o'rnini tez o'zgaruvchan modalar egallashga moyil bo'ladi [8]; bu esa qadriyatlar tarjimasini yanada dolzarb qiladi.

Raqamli innovatsiyalar milliy an'analarni boyitish imkoniyatini ham beradi. Tarixiy va ma'naviy merosning raqamlashtirilishi uni yoshlarga yaqinlashtirmoqda, mahalla aholisining onlayn guruhlarini jamoaviy hamjihatlikning yangi shakliga aylanmoqda, onlayn xayriya tashabbuslari esa an'anaviy hashar va mehr-oqibat g'oyalarini zamonaviy shaklda davom ettirmoqda. Milliy mazmundagi sifatli raqamli kontent — qisqa videolar, podkastlar, ta'limiy loyihalar yaratayotgan yoshlar an'ana va innovatsiya o'rtasidagi “tarjimon” vazifasini bajarmoqda. Ya.Assmann ta'kidlaganidek, madaniy xotira uni qo'llab-quvvatlovchi vositalar orqali yashaydi [9]; raqamli texnologiyalar bugungi kunda ana shunday vositalardan biriga aylanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar va kibermadaniyat o'zaro zid emas, balki bir-birini to'ldiruvchi hodisalardir: qadriyatlar kibermadaniyatga ma'naviy mazmun bersa, raqamli texnologiyalar qadriyatlarning yangi shakllarda yashashiga imkon yaratadi. Bu uyg'unlikning asosiy mexanizmi — qadriyatlar tarjimasidir. Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq: birinchidan, ta'lim va tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning raqamli hayotdagi amaliy ma'nosini aniq vaziyatlar orqali ochib beruvchi mashg'ulotlarni joriy etish; ikkinchidan, milliy qadriyatlarni zamonaviy shaklda targ'ib etuvchi yoshlar raqamli kontentini qo'llab-quvvatlash; uchinchidan, ma'naviy-madaniy merosni raqamlashtirish loyihalariga yoshlarni faol jalb etish; to'rtinchidan, oilada an'anaviy qadriyatlar va raqamli hayot haqida avlodlararo muloqotni rag'batlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2004.
4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: основы философской герменевтики. – М.: Прогресс, 1988.
5. Shils E. Tradition. – Chicago: University of Chicago Press, 1981.
6. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity // Global Modernities / ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. – London: Sage, 1995. – P. 25–44.
7. Castells M. The Power of Identity. – Malden, MA: Blackwell, 1997.
8. Bauman Z. Liquid Modernity. – Cambridge: Polity Press, 2000.
9. Ассман Я. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. – М.: Языки славянской культуры, 2004.